

ne radimo usklađeno s potrebama. Dakako, i iz te jezične domene, ako se jezik dobro zna može se doći do potrebnog znanja specifičnog situaciono-komunikativnog ponašanja, može se svladati određeni stručni strani jezik, ali s koliko truda i koliko utrošena vremena! Znači, ne radimo ekonomično.

Kad sve to shvatimo i razumijemo da nastava ne smije i ne može biti nešto specifično, izdvojeno, kad to shvatimo, shvatit ćemo i zašto nam studenti tako slabo znaju i uče tako nemarno strani jezik. Shvatit ćemo i zašto postoji jedan stalni »ressentiment« prema nastavi stranih jezika. Razumjet ćemo zašto se nastava stranog jezika ne tretira ravnopravno s ostalim nastavnim predmetima. Strani jezik mora u svojoj završnoj fazi nastave postati stručni strani jezik, predmet struke, i mi svi koji ga predajemo moramo to shvatiti i to prihvatiti, počev od naše matične kuće, našeg matičnog fakulteta. U vezi s tim zahtjevima Društvo primijenjene lingvistike SRH u Zagrebu osnovalo je 15. XI 1977. specijalnu sekciju, Sekciju stručnog stranog jezika. Možda će i to pomoći da se riješe problemi koje sam pokušala iznijeti već pred više godina, a koje sam, eto, upravo netom iznijela.

Marija Cvelić

PRISTUP STRUČNOM STRANOM JEZIKU NA PODRUČJU EKONOMSKIH ZNANOSTI*

Uvod

Donedavna je predmet lingvistike bio gotovo isključivo opći jezik, dok su se pojedinačni (stručni i posebni) jezici — koji su poznati samo malom dijelu jezične zajednice — uzimali u obzir tek uzgred.

U svom sadašnjem razvoju, međutim, lingvistička je znanost postala svjesna važnosti stručno-jezičnog dijela današnjih kulturnih jezika, tj. stručnog, odnosno stručnih jezika, čije istraživanje pokazuje:

- da se on mijenja i razvija pod utjecajem društvenih uvjeta (podjele rada) kao specifičan oblik komuniciranja između zainteresiranih na pojedinom stručnom području;
- da posjeduje svoje vlastite zakonitosti;

---

* Rad se temelji na predavanju održanom 8. 5. 1978. u Društvu za primijenjenu lingvistiku SRH — Sekciji za stručne jezike (a polazeći od stavova I i II sjednice Interfakultetske zajednice visokoškolskih organizacija ekonomskog usmjerenja, na kojima je u referatima istaknuta potreba obrade problematike stranog stručnog jezika, posebno za područje ekonomskih znanosti). Svjesni smo da problem nije jednostavan, naročito u pogledu onog dijela koji se odnosi na obradu registra jezika za ekonomsko područje s obzirom da je o tome dosad relativno malo napisano i učinjeno. Zbog toga, ako ovaj rad u tom smislu bude značio i samo mali korak naprijed ili makar poticaj za istraživanje problema, njegova će svrha, mislim, biti ispunjena.

- da je u određenom sve jačem uzajamnom djelovanju s općim jezikom, odnosno
- da su međusobno nejedinstveni i da se specificiraju u odgovarajuće podvarijante, registre ili stilove.

Navedene karakteristike stručnih jezika su, nažalost vrlo malo sistematski istražene, iako su se provodila pojedinačna istraživanja leksičkih i sintaktičkih područja. Takav pristup istraživanju, jasno, nije mogao dati odgovor na mnogo pitanja, ali je ipak doveo do spoznaje da su razlike između stručnog i općeg jezika ne samo kvantitativne već i kvalitativne (davanje prednosti pojmu pred upotrijebljenom riječju, pisanom jeziku pred govornim, specifičnim gramatičkim konstrukcijama, različitom sadržaju stručnih rječnika itd.).

Zanimljiva je, međutim, činjenica da su semantička i sintaktička istraživanja stručnog jezika bila dotaknuta još početkom stoljeća i na području ekonomije, dajući važne uvide u njegovu problematiku. Naime, »stručni jezik« se već u ono doba predavao na višim komercijalnim školama u Holandiji i Čeho-slovačkoj (Prag).

Inače je nastava za strane stručne jezike često suviše bazirana na općem jeziku, a premalo na temeljnom opisivanju obilježja i svojstava stručnih jezika. Prema tome, proizlazi da je jedan od primarnih zadataka primijenjene lingvistike pravilno postavljanje nastave stranih stručnih jezika. Drugi njezin zadatak bio bi determiniranje stručnog područja i riječi koje mu pripadaju, jer se broj stručnih područja — a time i stručnih jezika — računa na nekoliko stotina. Uzevši u obzir da se pored toga stalno stvaraju uvijek nova stručna područja, dok se stara stalno dijele, možemo uočiti svu složenost problematike koja se ovdje postavlja pred primijenjenu lingvistiku. Osim toga, ona bi morala više uzimati u obzir ne samo raznovrsnost ljudskih komunikacija već i iskustva drugih disciplina, kao npr. sociologije, psihologije i statistike.

Proizlazi, dakle, da nastavniku stranih stručnih jezika danas više nije dostatno poznavanje opće i komparativne lingvistike, već mu je potrebno da ima dobar uvid i u primijenjenu lingvistiku te mora dobro poznavati predmetne znanosti.

Danas se prilično općenito govori i piše o stranom stručnom jeziku, ali su dostignuća stranog jezika kao stručnog jezika za pojedina područja znanosti, uključivši i ekonomsko, još uvijek u povoju, odnosno ona se u najboljem slučaju nalaze u fazi istraživanja.

Sigurno je da još uvijek relativno malen broj lingvista radi na proučavanju stručnih jezika, odnosno stranih stručnih jezika (kod nas pogotovo). Ako pak uzmemo u obzir da je njihovo značenje — kao dijela onog društvenog sistema komunikacije koje se najbrže razvija sve veće i da se danas u lingvističkoj literaturi sve više pridaje važnost osnovnoj podjeli jezika na opći i stručni jezik, očito je da bismo takav stav morali promijeniti.

Naime, bez poznavanja stručnog jezika sudionicima je onemogućena direktna suradnja na odgovarajućem stručnom i znanstvenom području, dok su oni sami upućeni na dobivanje potrebnih informacija iz druge ruke, a time izloženi i mogućnostima raznih manipulacija. Pored toga, adekvatna upotreba stručnog jezika važna je ne samo za internacionalno sporazumijevanje, već postaje i značajan instrument kulturne i socijalne egzistencije jednog naroda. Sve nas to upućuje na zaključak da u nastavnim okvirima nije dovoljno proučavati problematiku poslovne povezanosti i značaja stručnih jezika (općenito i pojedinačno), već je neophodno baviti se njima i dublje, istraživački.

Pojam, sadržaj i zadatak stranog stručnog jezika

Možemo reći da danas i ne postoji jedna definicija koja bi vrijedila za sve stručne jezike, a da poteškoća utvrđivanja definicije stručnog jezika rezultira vjerojatno iz činjenice što još nije precizno definiran ni pojam općeg jezika. Međutim, tek se kontrastiranjem općeg i stručnog jezika dolazi do različitih područja stručnog jezika, kao što su zanatski, tehnički i znanstveni jezik, i njihovih prijelaznih oblika.

Stručne jezike lingvisti nazivaju različitim (podjednako kritiziranim) imenima: specijalni, tehnički, radni, sekundarni, jezici grupe, struke, poziva itd. Ipak se među stručnim jezicima uočava kao zajedničko da se njima označeni pojmovi ograničavaju na određene jezičke grupe, da su u velikoj mjeri izolirani od općeg jezika i da grade svoj vlastiti jezični sistem. Proizlazi, dakle, da je osobitost stručnih jezika:

1) u njihovu određenom, specijalnom vokabularu za potrebe neke struke, a da se prijelaz na opći jezik vrši tako reći neopaženo jer sadržava i opće riječi;

2) u učestalij upotrebi određenih gramatičkih (morfoloških i sintaktičkih) sredstava.

Znači, pored činjenice da je vlastiti leksikon najupadljivije formalno obilježje stručnog jezika (činjenice koja je inače dovela do pogrešne postavke identificiranja stručnog jezika sa stručnim vokabularom) ne smije se ispustiti iz vida da sintaktičke osobitosti stručnog jezika predstavljaju njegovo drugo formalno obilježje. Prema tome, u procesu učenja, poučavanja, kao i istraživanja treba obratiti pažnju i leksičkom i gramatičkom sustavu odnosno stranog stručnog jezika.

Bez leksike, jasno, nije moguće ni racionalno čitanje, ni stručni govor. Međutim, sintaktičke osobine su bitne karakteristike stručnih jezika, čijim bi izostavljanjem ti jezici bili samo skup stručnih riječi, a njihova bi sveukupnost predstavljala samo terminologiju. Uostalom, poučavanje sintaktičkih principa predstavlja manju poteškoću s obzirom na to da je gramatika zatvorenij sustav, dok se leksika — prateći razvoj znanosti, njihova zbližavanja i djelovanja njihovih izmjena i primjena — stalno mijenja i razvija.

Izbor materijala koji se poučava treba temeljiti na učestalosti upotrebe i na istraženim činjenicama leksike i sintakse, ne zapostavljajući ni sociolingvističke.

Međutim, pod materijalom za učenje često se razumijevaju samo riječi, terminologija (koje se mogu lako izbrojiti, izolirati i identificirati), što je, naravno, pogrešno premda postoji uža veza između stručne terminologije i izbora stručne literature, tako da terminologija na neki način ipak predstavlja centralni dio nastave stranog stručnog jezika jer kvantumom termina označavamo napredak studenata u ovladavanju stručnim jezikom.

Stručni jezici se, međutim, međusobno razlikuju ne samo svojim leksičkim sadržajem već i gramatičkim osobitostima, kao i vrijednošću i opsegom informacija. Cilj je utvrditi jesu li studenti pravilno i potpuno usvojili sadržaj stručnog teksta jer pri njegovoj obradi moramo paziti ne samo na stručni predmet već i na usvajanje stručnog jezika te na razvoj jezične sposobnosti.

Proizlazi, dakle, da je temeljni zadatak stručnog jezika pronalaženje termina, znakova i odgovarajućih gramatičkih struktura za što preciznije i ekonomičnije razumijevanje određenog predmeta, a time i što lakše komuniciranje pripadnika određene struke (unutar stručno orijentiranih radnih sistema).

S obzirom na taj svoj cilj stručni jezik prenosi pretežno poslovno orijentirane informacije, tako da se komunikacija unutar struke može često odreći dijaloških stavova. Posljedica takvog čistog namjenskog tipiziranja — reduciranja općih i umnožavanja specifičnih izraza — dovodi do formaliziranja i više-manje standardiziranja stručnog jezika. Zbog tih obilježja stručni jezici postaju više pisanim jezicima.

Možemo reći — u nastojanju da povučemo granicu koja dijeli stručni od općeg jezika — da stručni jezik, za razliku od općega, karakterizira stanoviti relativno veći broj riječi i pojmova kojima se ne služe svi žitelji nacije koja tim jezikom govori već samo uži, određeni krug ljudi koji pripadaju toj struci, odnosno imaju obrazovanje iz tog stručnog područja te upotreba određenih sintaktičkih konstrukcija (koje se ne upotrebljavaju u tolikoj mjeri u općem jeziku).

Međutim, ako prihvatimo i takvu distinkciju između stručnog i općeg jezika, opet se nameće pitanje: da li postoji jedan opći stručni jezik za svako pojedinačno stručno odnosno znanstveno područje (ekonomiju, tehniku, medicinu i sl.), ili pak postoje stručni jezici pojedinih užih stručnih odnosno znanstvenih područja (u ekonomiji — financija, vanjske trgovine, ekonomike privrednih organizacija i sl., u medicini — anatomije, fiziologije i sl. itd.), koje bismo mogli nazvati registrima stručnog jezika?

Naravno, postavlja se i pitanje na kojoj se širini (do kojih granica) proteže i registar jezika, tj. bi li on na području ekonomskih znanosti trebao da obuhvati sav stručni jezik užeg područja, npr. područja financija, ili bi pak registar trebao da obuhvati još uže područje, npr. monetarnih ili javnih financija?

Razumljivo je da bi se taj registar i dalje mogao sužavati, obuhvaćajući sva uža područja znanstvenih disciplina, pojedine discipline odnosno nastavnog predmeta itd.

Međutim, mislimo da je podjela jezika u biti trodijelna, tj.

— opći jezik, koji obuhvaća fond općih riječi i sintaktičkih oblika koji se najšire primjenjuju i kojima se služe svi bar »u prosjeku« obrazovani ljudi;

— stručni jezik, koji obuhvaća relativno veći broj riječi kojima se ne služi veći dio ljudi iz prethodnog stavka, odnosno služi se samo stanoviti broj stručnih ljudi koji su ovladali određenom terminologijom tog stručnog, odnosno znanstvenog područja (bilo praksom ili obrazovanjem) i u kojem se upotrebljava određeniji broj karakterističnih sintaktičkih oblika;

— registri stručnog jezika koji obuhvaćaju riječi pojedinih užih stručnih ili znanstvenih područja, a kojima se služi relativno mali broj ljudi koji se specijalizirano bave tim područjem.

Učenje stranih stručnih jezika u organizacijama visokog obrazovanja ekonomskog usmjerenja

Prema Zakonu o visokom obrazovanju naše Republike strani jezik se izučava prema općim programskim osnovama, a učenje stranih jezika u visokoškolskim organizacijama na kojima se strani jezici ne uče kao glavni studijski predmet ima zadatak da osposobi studente:

— da svladaju komunikaciju na stranom jeziku koja je u uskoj povezanosti sa stručnim usmjerenjem i zahtjevima udruženog rada za čije se potrebe studenti obrazuju;

— da se samostalno služe stručnom literaturom, dokumentacijom i drugim informacijama na stranom jeziku;

— da se samostalno usavršavaju i prate najnovija znanstveno-tehnološka dostignuća i tako pridonose razvoju privrednih i društvenih djelatnosti u skladu s potrebama udruženog rada;

— da usvajaju tekovine svjetske kulture i obogaćuju svoje spoznaje.

Nastava stranih jezika mora biti funkcionalna i povezana sa stručnim usmjerenjem, a u okviru nastave studente treba osposobiti da s razumijevanjem čitaju stručne tekstove radi pronalaženja i razmjene stručnih informacija, njihove usmene i pismene interpretacije, te da komuniciraju na stranom jeziku u vezi sa strukom.

Iz navedenog mislimo da proizlazi:

1) Pitanje: Može li se u tom slučaju uopće smatrati da se strani jezik — u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja na kojima se strani jezici ne uče kao glavni studijski predmet — uči po općim programskim osnovama, ili se stvarno mora učiti prema zajedničkim programskim osnovama, ili čak možda i po stručnim programskim osnovama?

Za razliku od drugih nastavnih disciplina koje ulaze u opće programske osnove, tj. osnove marksizma, teorije i prakse socijalističkog samoupravljanja, osnove narodne obrane i društvene samozaštite te tjelesnog odgoja za koje je Sabor SRH usvojio detaljnije nastavne programe i to takve po kojima se te discipline jednoobrazno uče na svim visokoškolskim organizacijama (sa stano-vitim izuzetkom za osnove općenarodne obrane i društvene samozaštite), za strani jezik takav program nije donesen jer on i nije jedinstven za sve fakultete i više škole budući da ovisi o njihovu stručnom usmjeravanju.

Tako npr. politička ekonomija i ekonomika privrednih organizacija (organizacija udruženog rada) ulaze ili u zajedničke ili u stručne programske osnove na ekonomskim i pravnim fakultetima, dok strani stručni jezik ulazi među opće programske osnove, a ipak je činjenica da se navedeni nastavni predmeti i na jednom i na drugom fakultetu mogu predavati znatno jedno-obraznije (a politička ekonomija se možda uopće i ne razlikuje) nego što je to slučaj kod stranog jezika jer se njegov sadržaj u nastavi na jednom i na dru-gom fakultetu mora mnogo više razlikovati ako se zaista želi ostvariti zamisao zakonskih odredaba da se mora svladati komunikacija na stranom jeziku koja je u uskoj povezanosti sa stručnim usmjerenjem za koje se studenti obrazuju.

2) Doduše, pretežno se traži da se student osposobi za jednosmjernu ko-munikaciju na stranom jeziku, tj. za pasivno znanje jezika — primanje infor-macija (čitanje i praćenje strane literature i pismena reprodukcija), ali također i za dvosmjernu komunikaciju (usmena reprodukcija teksta, stručni dijalozi), dakle aktivno znanje jezika.

U tom okviru postavlja se pitanje: što treba razumijevati pod izrazom »da svladaju komunikaciju na stranom jeziku koja je u uskoj povezanosti sa stručnim usmjerenjem«? Znači li to da bi npr. na ekonomskim fakultetima i višim školama trebalo u nastavi stranog jezika obraditi opću ekonomsku ter-minologiju koju treba da zna svaki ekonomist na materinjem jeziku, pa bi, prema tome, trebalo da je zna i na stranom jeziku koji uči? Ili bi pak trebalo

učiti terminologiju s eventualnog užeg usmjerenja ekonomskog fakulteta, odnosno više škole — obzirom na to da postoje fakulteti, odnosno više škole za vanjsku trgovinu, turizam, hotelijerstvo, organizaciju i informatiku itd.? Posebno se postavlja pitanje: koju bi terminologiju trebalo učiti kad ekonomski fakultet ili viša škola nema jedinstvenog užeg usmjerenja u cjelini (u smislu kako je prethodno navedeno), već ima više različitih pojedinačnih usmjerenja, kao npr. smjerove: organizacijski, narodne privrede, knjigovodstveno-financijski, unutarnje trgovine itd.?

Postavlja se također i pitanje: bi li trebalo strani jezik različito učiti na ekonomskom fakultetu i na višoj školi (čak i u slučaju kad imamo potpuno istu usmjerenost nekog ekonomskog fakulteta i više škole) jer fakultet traje četiri godine pa, prema tome, pruža studentima ne samo stručna znanja već i više zalazi u samo područje znanosti (tako da više primjenjuje znanstvene metode u učenju), dok se viša škola — s obzirom na to da traje samo dvije godine — uglavnom ograničava na učenje stručnih tema?

3) Mislimo da u radu na stručnom jeziku nailazimo na dva problema:

a) Moramo napraviti izbor minimuma riječi za odgovarajuće stručno područje, a to predstavlja izbor pravih stručnih termina, tj. stvarnih nosilaca semantičke informacije. Osim toga, morali bismo napraviti izbor leksičkih jedinica koje se upotrebljavaju pri opisu pojedinih procesa. Ta bi tzv. »opća znanstvena leksika« skupa s terminologijom sačinjavala pojam »stručne leksike«.

b) Mora se izraditi sistem vježbi za usvajanje stranog stručnog jezika, a to uključuje ponavljanje, razvoj jezičnih vještina i primjenu tehničkih pomagala. Pri tome se radi i o primjeni sustava komunikacije.

Za ostvarenje navedenih ciljeva potrebno je osnovno poznavanje stručne terminologije i karakterističnih sintaktičkih struktura koje su specifične za stručni i znanstveni govor.

Zaključak

Mislim da bi strani stručni jezik na ekonomskim fakultetima i višim školama trebalo učiti tako da bi se u prvoj godini studija obrađivala materija u kojoj bi došla do primjene opća ekonomska terminologija (dakle, učio bi se, da ga tako nazovemo, opći ekonomski strani jezik), dok bi se u drugoj godini studija učila materija u kojoj bi dolazila do izražaja specijalna stručna terminologija užeg područja (tj. registar) u kojem je usmjeren fakultet ili viša škola kao cjelina (turizam, vanjska trgovina, informatika, organizacija i sl.), odnosno stručna terminologija onog jednog ili dva smjera za koje visokoškolska organizacija smatra da su joj osnovni.

Da bi se to postiglo, bilo bi potrebno da nastavnici ekonomisti sastave za prvu, odnosno za drugu godinu studija po cca pet stotina riječi, termina, složenica, dakle pojmova na hrvatskom jeziku koje bi trebalo obraditi i primjenjivati u učenju stranog jezika. Takav popis bi nastavnici ekonomisti svake godine osuvremenjivali u skladu s izmjenama u ekonomskoj materiji.

Mislim da bi se taj sistem mogao primijeniti, na odgovarajući način, i na sve druge fakultete i više škole.

Za spomenuti vokabular, koji bi nastavnici ekonomisti izrađivali i definirali na hrvatskom jeziku (ili ako se takav prijedlog uopće ne bi prihvatio), mislim da bi se u sadašnjoj situaciji, tj. do pronalaženja eventualno boljeg rješenja, trebalo neposrednom suradnjom između nastavnika ekonomista i nastavnika stranog jezika svake godine dogovarati o tome što bi bilo najsvrsishodnije da se uči u stranom jeziku od aktualne ekonomske problematike.

O. D. Mitrofanova

JEZIK ZNANSTVENO - TEHNIČKE LITERATURE*

Knjiga O. D. Mitrofanove »Язык научно-технической литературы« tretira problematiku znanstveno-tehničkog jezika kako s teoretsko-lingvističkog gledišta, tako i s gledišta primijenjene lingvistike. Posebno ima u vidu metodiku nastave ruskog kao stranog jezika za buduće stručnjake znanstveno-tehničkih usmjerenja. Na temelju suvremenih istraživanja funkcionalne stilistike autor polazi od toga da se »specifičnost svakog podjezika i stila, svakog oblika govora stvara u suvremenom ruskom jeziku ne toliko na bazi posebnih, samo njemu svojstvenih izražajnih sredstava, koliko na bazi svojstava (semantičkih, statističkih, sintagmatskih itd.) funkcioniranja općejezičnih sredstava i posebnih zakona njihova odabira i organiziranja«.

Istražujući karakteristike znanstveno-tehničkog jezika autor dijeli knjigu na pet poglavlja.

U prvom poglavlju (*Znanstveni govor kao funkcionalno-stilsko jedinstvo*) rješavaju se osnovni problemi određivanja stilova. Posebno se govori o znanstvenom govoru i njegovim podstilovima te o žanrovsko-stilskoj diferencijaciji. U drugom poglavlju (*Leksičko-semantička izdvojenost znanstveno-tehničkog govora*) govori se o ograničenosti leksičkog sastava znanstvenog jezika, o mjestu terminologije i terminologiziranih riječi te o mjestu i ulozi posuđenica. U trećem poglavlju (*Morfološki odabir u jeziku znanstveno-tehničke literature*) govori se o zastupljenosti i distribuciji pojedinih vrsta riječi i gramatičkih kategorija u znanstveno-tehničkom govoru. U četvrtom poglavlju (*Sintaksni odabir i izdvajanje u jeziku znanstveno-tehničke literature*) proučavaju se subjektno-predikatne, atributne, objektne i adverbne veze riječi. U petom poglavlju (*Sintaksna separacija jezika znanstveno-tehničke literature*) govori se o sintaksi proste i složene rečenice te o pojavi sintaksne kompresije.

Donosimo prijevod dvaju odjeljaka prvog poglavlja i zaključak.

Podstilovi znanstvenog govora

Činjenični materijal, obuhvaćen pojmovima »znanstveno-tehnički jezik« i »znanstveni stil«, vrlo je opsežan. On pruža mogućnost za unutrašnje dijeljenje na podsisteme koji u većoj ili manjoj mjeri imaju značenjske diferencijalne

* O. D. Mitrofanova »Язык научно-технической литературы« (Издательство Московского университета, 1973, str. 1—148).